

DIADAL.

Nyakkendőjét kötötte a tükör előtt. Félrehúzta kissé a függönyt, hogy jobban lásson. Kinn nagy pelyhekben esett a hó, az út egészen fehér volt, két kerékvágás ment rajta végig élesen, mint egy zavar-talan, nyugodt, egészséges életen a fájdalom nyilalása. Ott maradt az ablak mellett s kinézett. Gondolat nélkül, nem frissen és nem fáradtan, nem várva semmire, elmerülve a hóesés szállongó pelyheinek szürke fáty-lában, percekig állott egy helyben. A szemközti kis kapun magas, sovány öregasszony jött ki s vesszőseprűvel kezdte takarítani a hótól belepett járdát. Hirtelen szél repített egy pászma havat az ablakra, megzörrentek az ajtók, a kéményben búgott és sípolt a zimankó, kivágódott a kályha-ajtó, a tűz fénye táncolva siklott végig a szobán, a nagy tükörbe szívódott be s az üveg mögött incselkedő játékba kezdett önmagával. Elszakadt törz-sétől, úgy látszott, mintha a tükörben, vagy mögötte is volna egy kályha s abból is ömlenék a fény, mely át akarja törni az üveget, hogy összefogó-zék a másik lánggal. Rövid fénycsíkok görbültek ide-oda, ki-kipattantak, megint a fenyőtörzs alá lapultak, majd az kezdett forogni, mintha saját farkát kergetné, aztán kifáradva nyúlt el, maga alá huzogatta lábait, far-kát s a tükör egy sarkában meglapult, mint egy sárgásfehér macska. A ké-ményben is elhallgatott a tél muzsikája.

A férfi megfordult s kiment a hálószobából. Az ebédlőben már regge-liztek a gyermekek. A téli reggel szürkeségében két szőke gyermekfej fény-nyel és illattal töltötte meg a szobát. Jött az anyjuk, hozta a kávé az urának, leült ő is és ettek.

— Tudod mit álmodtam az éjjel? — kérdezte a feleségétől.

— Biztosan valami szépet — mondotta az asszony és mosolygott. Mosolyogtak a gyermekek is. A nagyobbik fiú felugrott a székről, az apja ölébe fúrta magát, megmarkolta kabátgallérjának két szélét s úgy lel-kendezett:

— Apukám, apukám, a Mikulással álmodott! Mit álmodott, édes apukám? Mit hoz a Mikulás?

Beletúrta újjait a gyermek hosszú, aranyos hajába, aztán simogatta a fejét s elgondolkozva mondta:

— Hoz valami szépet, valami nagyon szépet hoz, ha — jók lesztek.

— Mit édes, mit?

A gyermek az apja öléből az anyjába ugrott, annak az arcát kezdte simogatni, odament a kisebbik fiú is, elkezdte szorongatni az anyja csuk-lóját s úgy ismételték:

— Mit hoz, édes, mit hoz?

A férfi felállott, vette a télikabátját, a kalapját, megcsókolta a gyer-mekeket, a feleségét s menni készült.

— Még nem is mondtad el, hogy mit álmodtál! — állította meg az asszony az ajtóban.

— Azt, hogy kigyúlt a városháza, az egész város az utcán volt, én is szaladtam arra s mikor odaértem, égett az egész tető.

Az asszony összeborzongott, de mosolygott.

— Égés, váratlan hír — mondta.

— Vajjon jó, vagy rossz? — kérdezte a férfi.

— Ugyan, fiam! Álom, esős idő!

Megcsókolták egymást s a férfi távozott. Mikor kilépett a kapun, cigarettára gyújtott s a füstöt a szállongó hópihéek közé fujta.

— Hát persze! Álom, esős idő! — ismételte magában.

Eszébe jutott a nagyanja, ki délelőtt tett-vett, ebéd után leült egy öreg széke az utcai ablak mellé s mesélni kezdte az álmait. Körülményesen adta elő őket, a helyeket, ahol álmában járt, leírta, hogy az ember maga előtt látta a kertet, vagy a mezőt, az utcát, vagy a házat, a templomot, mely gyakran volt álmainak színtere. Az embereket is úgy lerajzolta, akárcsak ott mozogtak volna a szobában. Voltak kedvenc alakjai, ezek gyakran szerepeltek álmaiban; egyiktől jó eseményeket várt, másiktól rosszat, de ragaszkodott mindenikhez, mint a megszokott ismerősökhöz.

— Az éjjel kicsi Julival álmodtam. Vigyázatok a gyermekekre — mondta.

Ez a kicsi Juli évtizedekkel azelőtt pesztra volt egy gyermeke mellett, egyszer eltátotta a száját s a gyermeket leejtette.

Az ijedtségen kívül semmi baj nem történt, kicsi Juli pár hónap mulva elment a szolgálatból, de egyúttal végleg bevonult a család életébe.

— Az éjjel kicsi Julival álmodtam, vigyázatok a gyermekekre — adta ki a jelszót a nagymama az urának s a cselédeknek, később a fiának s a menyének. Eleinte mulattak a dolgon, de egyszer valamelyik gyermek egy ilyen „kicsi Julis napon“ fürödni ment s majd odanyivadt a folyóba. Attól kezdve, ha nagymama kicsi Julival álmodott, a gyermekek arra a napra zár alá kerültek.

Természetes, hogy a nagymama többi álmai is méltó tiszteletben részesültek. Ha azt mondta:

— Azzal a nagybelű cserfalvi plébánossal álmodtam! — azt jelentette, hogy vendégek fognak érkezni.

Ha zsidó pappal álmodott, pénz jött a házhoz, ha disznóval, mindenki rettegett, hogy ki lesz beteg. Egyszer azt mondta a fiának:

— Na te biztosan szerelmes vagy, mert minden éjjel almát látlak enni!

Tényleg kisült, hogy házasság lett a sok almaevés vége.

Hát ilyen biztosak voltak a nagymama álmai. De a más álmai?! Azokkal nem lehetett előhozakodni. Meg se akarta őket hallgatni.

— Álom, esős idő — s azzal vége.

— Álom s esős idő — gondolta ő is, mikor irodája ajtaján belépett.

— Szegény nagyanóm, vajjon ha élne, megálmodta volna ezt a világot?

Elgondolkozva ült le íróasztalához. Az asztal egyik felén egy halom akta állott, leemelte a legfelsőt s olvasni kezdte.

„Tekintetes Városi Tanácshoz! Kérése Citron Izidor abósi lakosnak Letelepédesi engedély iránt. Mell. a) erkölcsi bizonyítvány, b) adó- és értékbizonyítvány.“

Vette a másikat:

„Tekintetes Városi Tanácshoz! Alázatos kérése Klein Ábrahámnak Vegyeskereskedői Iparengedély kiadása iránt.“

A harmadikat:

„Tekintetes Városi Tanács! Alázatosan kérem, kegyeskedjék nyugdíjamat havi 75 leiről 100 leire felemelni.“ (Egy egész oldal indokolás.)

„Mély tisztelettel özvegy Kis Béláné, városi irnok özvegye.“

Kohn fakereskedő építési engedélyt kért, Tamássy Ernőné, a volt vármegyei főjegyző felesége női-ruhavarrásra szóló iparigazolványt. Azután az árvaszéki ügyeket nézte át. Az öreg Lécz Andris bá el akarta vétetni a vejétől egyik unokáját, mert az a leánya halála után újra megházasodott s a gyermekkel rosszul bánt a mostoha. Biztosra vette, hogy az öreg ma megint feljön hozzá s hiábavaló lesz minden magyarázat, hogy nem megy az olyan egyszerűen, csak úgy elvenni egy apától a gyermekét. Lécz bácsi ott fog állani az íróasztal előtt, az egyik kezében a kopott kalap, másik öklével megtörli könnytől fénylő szemét s úgy mondja:

— Tanácsos úr instálloom alásan a tennap is egész éccaka fuvarba küldte a fiút. Istene ne legyen annak a hóhérnak! Egy tizenkét esztendő gyermekét, télen, éccaka, két lóval elindítani!

Ma délelőttre várta Véghet, a nyugalmazott állatorvost. Elmosolyogta magát, amint elképzelte, hogy jön be az ajtón a vén lódoktor, hogy szuszogja feléje: „Szervusz ecsém, Karikás!“ Ez volt az öregnek megrögzött tempója. Urfélének, ha nála fiatalabb volt, csak így köszönt: „Szervusz ecsém, Karikás!“ s fujt utána nagy lila orrán hármát, négyet, mintha valami különös megeröltetésébe került volna kimondania azt, hogy „Karikás“. Az öregnek volt egy szép háza a piacon, sok juhot és ökröt kúrált érette a dögterre. Ennek a háznak a hátulsó oldala egy istenvert, piszkos, sáros sikátorra nézett. Fejébe vette, hogy abba a sikátorba járda kell. Ha nem aszfalt, cement, ha nem cement, legalább téglá, de járda legyen. Húsz esztendeje városatya a vén lódoktor. Olyan közgyűlés nem volt, ahol ne követelte volna a járdáját. „Mindenféle számárságra van pénz, csak arra nincs, amire kéne!“ Ezt megmondta gyűlések után külön a mindenkori polgármesternek is. Azok diplomatikusan buzogatták a vállukat.

— Hja, kedves bátyám, ha minden képviselőtestületi tag olyan volna, mint bátyám! De nincs érzékük a városfejlesztés iránt.

— Nincs, persze, hogy nincs! A fene egye meg a szokásukat! — morgogta rá az öreg s a legközelebbi gyűlésen megint indítványt tett a járdaépítésre.

A legutolsó közgyűlésen, mikor az ajtó előtt szuronyos katonák álltak s a prefektus bejelentette az újvilág kezdetét és beszédje után a csend szárnyai dermedten borultak rá a teremre, az öreg Végh jó hangosan morgogta oda a nagytrafikosnak, aki első virilista volt a városkában:

— Na, megette a fene a járdámat!

Három esztendeig csendben emésztette magát a dolog miatt, de nem nyugodott ez alatt sem. Tanulmányozta a szelek járását s három esztendei okumlálás után rájött, hogy vannak dolgok a világon, amik közgyűlés nélkül is éppen úgy, sőt még jobban mennek. Úgy vélekedett, hogy egy járdaépítés, ahol egy kis pénz forog, nem olyan ügy, amit ne lehetne nyélbeütni. Azóta aztán rajta volt a primáron, a mindenkin, akinek csak egy kis köze volt a dologhoz:

Ma reggel a túlsó oldalról kiáltotta a tanácsosnak:

— Szervusz ecsém, Karikás! Felnézek egy kicsit később hozzád! Tudod a járdadologban!

Most hát várta az öreg urat is s el volt rá készülve, hogy hosszú diskurzus lesz a látogatásból, mert bár az öreg nagyon jól tudta, hogy a járdahistoria a primár, meg a prefektus kezén dől el, de vele meg kedvére kibeszélhette magát erről a húszesztendősi ügyről — s az is valami a magyarnak.

Míg blankettákat keresgélt, elgondolkozott, nem is gondolkozott, csak úgy maguktól jöttek-mentek agyában a városka emberei, ügyei. Olyan egynek érezte magát velük. A körülfekvő dombokkal, az erdőkkel, a kis folyóval, a hosszú főutcával, sikátorokkal, a házakkal s az emberekkel. Érezte, hogy egy darab lélek van benne ebből a városból, a dolgaiból s az emberei dolgaiból, bele van szívódva, mint a napfény a beszteceri szilva kékségébe, vagy a parti dombok agyagos földje a folyócska vízébe.

Megy-megy, folydogál az élete ezekkel a színekkel, ízekkel, illatokkal, míg beömlik a halál tavába. Lécz bácsi, az öreg lódoktor, Klein Izsák vegyeskereskedő s mind a többiek, kik vele e falak közt együtt élnek. Kis hullámokat fodrozó loccsanásai élete csendes folyójának.

Hallotta a primár erős, mély hangját, valakivel beszélgetett, amint végigment a folyosón. Nemsokára Samu, az öreg szolga nyitott be s katonásan mondta:

— Tanácsos úr instállom, a polgármester úr kéreti!

Felállott s egy akta után nyúlt. A tegnapi tanácsülésen megint előkerült az az átkozott telekügy. Arról volt szó, hogy egy orvos, aki most telepedett le a városba, a város földjeiből kért egy házhelyre valót azon a címen, hogy a dédapja görögkeleti papja volt az ottani eklézsiának. Régen hallotta itt is ott is, hogy többen akarnak a városi telkekből ilyen és hasonló jogon egy-egy darabot, de olyan lehetetlenségnek tartotta az egészet, hogy csak mosolygott rajta. Egészen elképedt, mikor egy szép napon maga előtt látta az orvos írásbeli kérését. Tanácsülés elé vitte az ügyet s kijelentette, hogy olyan lehetetlenségnek tartja a kérést, amiről komolyan még tárgyalni sem érdemes. Annál komolyabban vették a dolgot a többiek, a polgármester, a másik tanácsos, a főjegyző. A mérnök s az orvos cigaretáztak, mindenre bólogattak, de se jobbra, se balra nem nyilatkoztak.

Elővette a törvényt, páragrafusokat olvasott fel, hivatkozott a józan észre, figyelmeztette őket, hogy egyszer majd a polgárok számon kérik, hogy miképen gazdálkodtak a közvagyonnal. A primár bosszus volt.

— Ugyan tegye már el azt a nagy könyvet — mondta —, a prefektusnak határozott kívánsága, hogy teljesítsük a kérést.

Ez dühbe hozta.

— Első a törvény, második a város érdeke, harmadik a tanács ítélete, negyedik a prefektus úr kívánsága! — Remegett az izgalomtól, amíg ezt kimondta. A törvénykönyvet az asztalra csapta, szegény sok vihart látott Grill-kötet csak úgy porzott. Nem határoztak semmit. Tanácsülés végén a polgármester azt mondta, hogy:

— Majd holnap beszélünk róla, tanácsos úr!

Vette hát az aktát s bement hozzá. A polgármester felállt ültéből, széles mozdulattal kezelt vele s lenyomta egy nagy bőrkarosszékre.

Mosolygott, leült, odahúzta székét, barátságosan a térdére támasztotta egyik kezét s úgy mondta:

— Kedves tanácsos úr, kellemetlen hírt kell közölnöm önnel!

— No, itt az álom — gondolta a tanácsos —, biztosan a városi telekkel van valami.

— Csak nem a telekügyben? — kérdezte.

— Óh nem, személyes ügy — felelt primár és folytatta is azonnal:

— A prefektus úr önt a mai nappal elmozdította állásából.

Asztaláról egy félívnyi papírlapot vett le, néhány sor gépírás volt rajta s a tanácsos kezébe nyomta.

Az elolvasta, aztán megint elolvasta. Elolvasta négyszer-ötször egymásután. A betűk, mint valami kemény kavicsok, úgy ugráltak a papírtól a szeméig s vissza. A polgármester gyorsan beszélt. Hallotta, hogy az államnelyvet emlegette, amit ő még nem tanult meg tökéletesen. Felelni akart, védekezni, érvelni, de az elkeseredés és valami dac összeforrasztották a torkát.

Évekkel azelőtt kicsinyke földrengés rázta meg a város alatt a földet. Ő éppen íróasztalánál ült akkor. Az asztal egy kissé megbillent, megzörrentek az ablakok. Annyi volt az egész, mintha nagy szélroham futott volna át a házon, a nyitva felejtett ablakokon keresztül, nem is tudta hogy földrengés van, mégis néhány pillanatig valami soha nem érzett, dermedt rémületben meredt a székéhez s belemarkolt görcsösen az asztal szélébe.

Valami ilyent érzett most is. Nem mintha kiesett volna alóla a föld, de érezte, amit soha nem érzett, hogy föld van alatta s az rettentő gyorsan forog, de nem úgy, mint eddig, hanem a megszokottal éppen ellenkező irányban.

Kilépett az ajtón. A folyosón emberek álltak. Látta Lécz Andrist, a lépcsőkön akkor futtatott fel az állatorvos s rákiáltott:

— Szervusz, ecsém, Karikás!

Nem tudott most tovább a hivatalban maradni. Vette a kabátját, kalapját s elindult. Az öreg Végh belépett s rámormogott:

— Hová futsz az ember elől, hékás? Mi lesz a járdával?!

— Hát kedves bátyám, én már nehezen csinálok magának járdát. Engem elcsaptak!

— Ne bolondozz, te — kiabált az öreg —, de látta a tanácsos komor arcát s csendesen mondta: — na látod, ilyen szerencsém van nekem.

A tanácsos hazament. A felesége meglepődve futott eléje, amikor ilyen szokatlan időben benyitott az ajtón.

Úgy érezte, hogy agyagból vannak kezei, lábai. Leroskadtt egy székbe az asztal mellett. Az asszony ijedten lépett hozzá, átölelte a vállát, szemébe nézett s így kérdezte:

— Mi az, édes fiam, mi az? Csak nincs valami baj?!

— Elcsaptak — mondta a férfi suttogó hangon. Az asszony ijedten nézett rá.

— Elcsaptak — ismételte —, elcsaptak! Tizenöt évi szolgálat után. Máról holnapra! Egy krajcár nélkül az utcára tettek. Mehetek! Mehetek koldulni! Mehetek a gyermekeimmel együtt!

Lehajította fejét az asztalra s mozdulatlanul ott maradt.

Az asszony rátette kezét a fejére, leült mellé s egy darabig hallgattak.

A férfi még szédült, még szokatlanul forgott vele a világ, de ahogy

így maga mellett tudta az asszonyt, mintha visszatért volna az élet tagjaiba, felemelte fejét s körülnézett.

— Ne búsulj, fiam — beszélt a felesége —, nem kell kétségbeesni! A házunkat nem vehetik el, összeszorulunk, két szobát kiadunk, cselédet nem tartunk. Aztán csak akad valami állás. Beszélünk Nyárádyval. Még itt vagyok én is! Ha Tamásyné tud másoknak varrni, én is tudok. Meglátod, mennyit fogok keresni.

A férfi már mosolygott.

— Na arra éppen nem kerül sor — mondotta. Felállott s megfogta az asszony kezét. Körülnézett a lakásban, a másik szobából áthallzott a játszó gyermekek édes hangja.

Elgondolkozott: itt kell megvetnie a lábát, itt az övéi között. Úgy érezte, hogy állani már tud s forogjon bármerre a világ, majd járni is fog tudni.

*

Pár napig eltartott, míg átadta hivatalát. Utódja még nem volt, a többiek pedig nem igen siettek, hogy az ő dolgait is a nyakukra vegyék. A telekügy a másik tanácsoshoz került. Az ugyan nem törte nagyon magát vele. Ráírta: „Véleményezés végett lássa a mérnök úr“ — s ezzel egyelőre lerázta a nyakáról.

— Ezért a semmiségért csak nem fogom kitörejni a nyakam, én úgysem tudom megállítani a világ folyását — mondotta.

S igaza volt a maga szempontjából, de a másik nem akarta érteni ezt az igazságot. Nagypapa, apja a megyét szolgálta, ő a várost. Ismertek itt minden követ, minden bokrot, minden embert s őket is ismerte mindenki. A nagypapa szokta volt mondani: „Többet ér a becsület még a töltött káposztánál is!“

Voltak rokonai, akik saját vagyonukat elherdálták, de a közbaygonhoz akkor sem nyúltak, mikor a töltött káposztára valójuk elfogyott. Megtörtént, hogy a magukéra nem tudtak vigyázni, de amit a tekintetes megye, vagy a nemes város rájuk bízott, azt mindenkitől megőrizték, — még saját maguktól is.

A nagy politikai változást, ami akkoriban az ő lelkét is megrázta és felkavarta, csak most értette meg igazában. Mert minden ember úgy van ezekkel a dolgokkal, hogy a történelmi események eleven erejét csak akkor ismeri meg, mikor az ő saját külön bőre is perzselődni kezd.

A nemzeti bánattól nagyokat sóhajtoznak az emberek, a sok sóhajtozástól jobban mozog a vérük, nagyobb lesz az étvágyuk, nagyokat esznek, nagyokat isznak, nagy keserű mulatásokat csapnak — csupa szomorúságból.

Csak mikor a nemzet baja odaér valamelyikhez, mint a lappangó tűz a szomszéd tűzfalához, csak akkor látszik meg, hogy ez a bánat nem sirvavidágás, hanem keserű gond, küzdelem a kézből kikapott kenyérért, egy kicsi helyért a világban, ahol az ember megállhasson s ahol gyermekei is gyökeret verhessenek.

Nála is megkezdődött ez a küzdelem. A legközelebbi elsején fizetés helyett csak a gondot könyvelhette el: „Miből élünk ezután?“

Elhatározták, hogy két szobát ki fognak adni. Nekik még marad kettő, helyrehozzák azt a kicsi szobácskát is, amit eddig lomtárnak használtak,

az lesz a harmadik. Ami befér a szalonból, beteszik, a többi bútor menjen a padlásra.

Ezt szépen kitervezték, már lakót is kaptak, egy külföldi mérnököt, aki nagy összeget ígért a lakásért.

Egy szép reggel aztán beleütött a villám az egész dologba. Elrekviráltak a két szobát egy Regátból érkezett hivatalnoknak, aki se szó, se beszéd, még aznap beköltözött a nyakukra.

Hiábavaló volt minden. Szaladt fűhöz-fához, primárhoz, rendőrséghez, prefektushoz. Ezt mondták, azt mondták, de a regáti bennmaradt a házban.

Fellebbezett a miniszterhez. Egy nap megkapta a végzést, címezve Fehér Sándor úrnak. Elutasították. Úgy kiesett mindenből, olyan senkinek érezte magát. Ezelőtt Fehér Sándor városi tanácsos, most Fehér Sándor. Pont. Ki az a Fehér Sándor? Senki! Semmi!

A régi hivatalnokok nagy része repatriált, a többiek elszéledtek ide-oda, néhányan itt maradtak, bankokban, gyárban, üzletekben kaptak egy-egy kis állást, valami száraz kenyeret. A vagyonosok gazdálkodtak a megtépzott birtokon, ha nem volt dolguk, sétáltak, a kaszinóban nagyokat kártyáztak. A hatóságok rossz szemmel nézték őket, a politika miatt gyanakodtak rájuk, a kaszinót hol bezárták, hol kinyitották, pedig az olyan jó álmos, preferáncos, spricceres hely volt, ahol a magyarok senkit a világon nem bántottak — csak egymást.

Egy este nagy társaságot talált ott Fehér. A kövér báró Balambéry vendég volt, az ő kedvéért gyűltek össze az urak. Kártyáztak, ittak. A társalgás Nyárádynak, a volt főispánnak személye körül folydogált. Szídták, mint a bokrot. Az öreg Csajthay védelmezte.

— Hagyjatok békét neki! Kitűnő ember az! Ezt csinált, azt csinált. Bankot alapított, gyárakat létesített, sok magyar embernek ad kenyeret. Aztán ész van annak a fejében, nem káposztalé — könyveket is ír!

No hát csak ez kellett. Tizen is rátámadtak.

— A könyvei? Hát azok is könyvek?

— Olyant akárki tud írni — recsegte Balambéry báró.

— Persze, persze — hagyták rá a többiek. Csajthay az asztalt kezdte kopogtatni:

— Na hát mondok én nektek egy históriát!

Mind odafigyeltek, mert az öregnek nagyszerű adomái voltak.

— Hát egyszer Jókai Móric üldögél a képviselőház folyosóján s hallgatja, hogy mit diskurálnak körülötte. Az egyik képviselő nagy lelkesedéssel meséli, hogy milyen kitűnő ember az a Zichy gróf, valami értékes, antik szobrot ajándékozott megint a fővárosnak. A képviselők helyeslően bólongattak, de volt ott egy újságíró, valami izgága népség, az rájuk támadt: „Annyi az egész, mintha én egy britannika szivart adtam volna a fővárosnak! Igaz-e, Móric bátyám?” Jókai mosolygott: „Hát persze, persze, de adtál-e te már, fiam, egy britannikát a fővárosnak?” — Csajthay a báróhoz fordult:

— Hallod-e, te báró, írtál-e te egy olyan vékonyka könyvet is, mint a hajamszála?!

Nagyszerűen mulattak a dolgon, mert tudták, hogy nem hogy könyvet írt volna a báró, de alispán korában hetekig még aláírni sem ment be a hivatalába, — azért Nyárádyt csak szídták tovább.

Másnap Fehér véletlenül találkozott az utcán Nyárádyval. Beszélgetni kezdtek, az exfőispán kérdezte, hogy mik a tervei, szó-szót hozott, a vége az lett, hogy egy kilépő hivatalnok helyébe, valami kicsi fizetéssel fel fogadta az egyik vállalathoz.

Boldogan sietett haza s nagy örömmel újságolta a feleségének.

Újévkor kellett belépnie. Az ünnepet már nem töltötték az eddigi bizonytalanság hűvös levegőjében, jó reménységgel álltak a szent estén a karácsonyfa körül s a gyermekek ragyogó öröme, mindenkinek meg-bocsátó, meleg szeretettel árasztotta el szívüket.

Újesztendő után belépett új hivatalába s hamar belejött a szokatlan munkába. Könyvelt, egy-egy üzleti levelet írt meg, olyan dolgokat végzett, amit az iskolából most kikerült fiúk és leányok csináltak. Megismerte a vállalat ügyvitelét, tisztába jött az egész üzlettel s Nyárády, aki hamar fel szokta ismerni az emberek képességeit, fontosabb dolgokat bízott rá s a fizetését is felemelte.

Az asszony is meg akarta mutatni, hogy tud pénzt keresni. Kézi-munkákat vállalt el, hímzéseket, finom varrásokat, szőnyeget szőtt s nemsokára olyan volt a házuk, mint egy bolt. Egyik asszony a másik után jött. Egyiknek hímzés kellett ingekre, másíknak egy divánpárna, harmadiknak egy takaró. Jómódú iparosasszonyok, kereskedőnek voltak a megrendelők s nem igen alkudoztak.

Csepregyhényé, az özvegy járásbíróné, aki majdnem minden délután Fehérnél tanyázott, mikor valami megrendelés után távozott egy-egy ilyen asszony, összecsapta a kezeit s égre fordított szemmel sápítózott:

— Na látjátok, ezeké most a világ!

— Hagyja el, Anna néni — mondta Fehérné —, legalább nekik legyen jó, ha nekünk rossz. Mi volna, ha mindenkinek rosszul menne a dolga?!

— Nem jól van az, fiam — replikázott Anna néni, kinek a műveltsége főleg abból állott, hogy igen sikkesen tudott pletykálni —, nem minden a pénz, fő a műveltség! Azért, hogy te varrsz nekik, mégis csak te vagy különb!

— Persze, persze — mosolygott Fehérné —, tudja Anna néni, úgy volna jó, hogy most minél több gazdag ember legyen köztünk. Gazdagnak műveltséget is könnyebb szerezni!

Az asszonyok dolgoztak, uzsonnáztak az Anna néni kedvéért, diskuráltak s nem is sejtették, hogy milyen nagy, súlyos problémákat simogatnak könnyed beszélgetéseikkel.

Akkoriban jöttek divatba a fekete selyemre színes selymekkel kivarrótt bidermeier női alakok. Ezeket díszes arany, mahagóni, vagy ében rá-mában biggyesztették a falra. Valaki kitalálta, hogy a női alakok arcát kifesse, attól kezdve mindenki ilyen félig festett, félig varrott nőket akart. Hát bizony ezek szörnyűséges giccek voltak, de — divat, divat. Fehérné nem győzte szállítani őket.

Az ura kitűnően kezelte az esetet. Mikor az apja Pestre küldte a jogra, fogta magát s a képzőművészeti akadémiára iratkozott be. A vonalak, a színek, a testek vonzótták, nem a pandekták hideg, elvont jogszabályai. Mikor apja megtudta a dolgot, iszonyú patáliát csapott. Egy szép reggel Pesten termett, az ágyból ráncigálta ki a fiát s lehordott neki minden mázolóat a sárga földig. A fiú lágy, puha gyermek volt, kesergett, szomorkodott, de szép szolidán elvégezte a jogot, lett belőle városi tanácsos

és vasárnapi festő. A festék, a vászon, az ecset örök szerelme maradt, de ez a szerelem olyan lagymatag, csendes érzés volt, szinte szégyelte magát érte.

Képeit elajándékozta a rokonoknak, jó barátoknak, amik a szívéhez nőttek, azokat lakásában tartotta.

Most szorgalmasan festette selyemre a szőke és barna női fejeket. Felesége tréfásan mondogatta:

— Látod az ecsettel is lehet pénzt keresni!

Amint kitavaszkodtak s a napsugarak fantasztikus színjátékba kezdtek a völgyi párakkal, a dombok megteltek színekkel s vonalaik lihegve vonaglottak a megújulásban, megígézve vette festőszerszámaikat s kiment a szabadba.

Kikészítette szerszámaikat, de egész délutánok elteltek, hogy semmit se dolgozott. Órákig ült a fűzfás folyóparton. Nézte a síma víztükröt, mely oly simán suhant el mellette, mint ahogy hosszú asztalon, szép lassan egy sárgás terítőt húznak végig. De jött egy szél, a nap bujkált a felhők közt, megmozdultak a parti fűzek s a síma víz élni kezdett, mint az indulattól korbácsolt arc. Ott mord árnyék ült rajta, ijesztő, sejtelmes rémeket takarva, de kissé tovább fény kocsizott a hullámok hátán, bevilágított a sárga víztömegbe, ment ment lefelé, leszállhatott a lélek vele a folyó mélyére, hol a mesebeli bárányok sétálnak a virágos réteken, még azon is alul, a föld közepébe, hol gyémánt palotában lakik az elvarázsolt királykisasszony. Forró délutánokon úgy vonaglott a víz, mint az élet összülőmőhe. Belekábult a feje, míg a színek, a mozgások khaosza, művészi formába akarva összefutni, nyüzsgött, zsibongott benne.

Sokszor a késő este is a hegytetőn találta, a kis erdő alatt. Ott ült egy kivágott fa csonkján, maga elé meredve. Alatta a városka keskenyen, hosszan elnyúló teste, háta megett a folyóval, azon túl dombok, tavasz színekbe öltözve. A Nyárády-kastély sárgás falai valami furesa rózsaszínben tündököltek, fölötte lila és szürke felhők húztak nyugat felé. A kastély mögött egy parányi erdő, mint földre ejtett fekete kendő, a szélén virágzó kökénybokrok fehér csipkeszegélyével, mintha egy szélrohamba várt volna, mely átsodorja a szomszéd hegytetőre. Mellette a hegyoldal tarkára tetovált háta. Egy darab friss szántás kékes-fekete csíkja mellett egy szikkadt, régen leboronált tábla halványvörössel kevert okkerje élesen vált el az őszi búza meleg zöld színétől. Távoli tanya szürkére mosódó színeiből messzire világított egy szomorúfűz sárgás koronája, egy dülőút mellett jegenyék meredek az égnek, mint liláskékre festett húsvétünnepi gyertyák. A dombon túl a faluk fehérbádogg tornyai dárdázták az eget, szürkén, feketén, sötétkéken meredek fel mögöttük a távoli hegysorok s nagyritkán, a levegőnek valami különösen sziporkázó, tisztán csillogó ragyogásán keresztül, felmeredt az Erdély szélén örökdő havasok felséges teste, a csúcsokon hógyémánt-koronákat villogtatva.

Régen is nézte és látta ezeket a színeket, ezeket a formákat s a hegytetői sétákból, völgyi csatangolásokból valami csendesen derűs lelki összhanggal ért haza. Erre a lelki harmóniára olyan jól esett a polgári lakás nyugodt kényelme, a vacsora jó ízei, néha a kávéház csendes kártyázásai, víg koccintgatások olykor s közbe-közbe a komoly városi ügyekről egy-egy kis barátságos elbeszélgetés.

Most állandóan növekvő nyugtalansággal tért vissza kirándulásairól. A táj és a felette lebegő színek szellemi párviadalba kezdtek vele. Tisztán érezte, hogy valami különös történik vele. A domb már nem csak domb volt, a folyó nem csak folyó, a felhő nem csak felhő, a fehér nem csak egy szín. Valami kijött ezek alól, mögülök, vagy belőlük s párbajra kelt vele. Harc kezdődött közte és a világ között, néma, nagy harc, melyben ő agyával s minden idegével résztvett. Folyt ez a harc nappal és éjjel, munkaközben, sétaközben, ébren és álmában. Ez a harc mindinkább lekötötte, szótlan lett, kerülte a társaságot, munkáját gépiesen végezte. Mikor esetet vett a kezébe s valamit festeni kezdett, úgy érezte, hogy akkor közel-harcra kerül a sor. Test test mellett állnak, ő és a környező világ. Agyának minden paránya reszketett, idegei megfeszültek a néma küzdelemben.

Hónapok teltek így el. Egy késői őszi délután festőállványa előtt állt a hegytetőn. Már eltűnt a nap egy hegy mögött, az ég tisztán, fehérekéken borult a tájra, mely a mindent elborító szürke szín alól, a nap eltűnése után néhány percig, mintha valami végtelenül finom, egyetemes fehérséget párállott volna az ég felé. A dombok, a hegyek, a levéltelen fák közül élesen kilátszó folyó, mintha levetkőztek volna, közelebb jöttek hozzá, az induló szél, mintha az ő hangjukat hozta volna feléje.

Hirtelen felséges rianás nyilallt fülébe, mintha a föld és minden, ami rajta van, száját hasított volna magán, hogy feléje kiáltsa:

— Érts meg minket!

S abban a pillanatban tisztán érezte, hogy lelke van s hogy lelke most e percben találkozott a világ lelkével.

Felindulva s mégis valami nagy-nagy megnyugvással ért haza.

Ettől a naptól fogva saját lelke ítélőszéke előtt művésznek vallotta magát.

Külsőleg mit sem változott az élete, mely a világ számára akkor vett fordulatot, mikor kitették hivatalából. Pedig mi volt ez a változás ehhez képest.

Megszokott külsőségek, mint a díszletek a színpadon, eltűntek élete drámájából s a sors másokat tologatott helyükbe. Addig a városháza, most a bank. Addig a város ügyei, most főkönyvek, addig szabad idejében kis semmi beszélgetések, a kisvárosi társadalmi élet apró-cseprő eseményei, most munka s a felesége munkája, mely betöltötte majdnem egész napjukat.

Az általános nemzeti szerencsétlenség elnyomott, vagy szunnyadó képességeket ébresztett fel az emberekben.

A magyar középosztály az oly nagyon áhítozott hivatalokban poshadt el, míg az ország többi nemzetei a rohanó, lüktető, erőt és figyelmet követelő életben vagyont és életrealitást gyűjtöttek maguknak. A nagy változás kilökte a hivatalnok-osztályt az élet zűrös tolongásába. Szerencse, hogy csak kevesen engedték magukat elgázoltatni ebben a nagyvásárban. A legtöbben idejében kitapostak maguknak egy kis helyet, ahol igyekeztek olyan portékát tenni a világ elé, amiből meg lehet élni.

Fehérék most háromszor annyit dolgoztak, mint azelőtt, de háromszor annyi volt a jövedelmük is. Az asszony már segédekkel dolgozott, két-három leányt foglalkoztatott állandóan. Szabad idejét a gyermekeknek szentelte, szakácsnét fogadott, mert a főzéssel most már nem tudott foglalkozni.

Az új élet az asszony figyelmét is felfokozta minden iránt. Azelőtt talán észre se vette volna az ura vívódásait, most meleg érdeklődéssel nézte képeit, egy húr feszült ki közöttük, melyen keresztül a művészet muzsikált egyik lélekből a másikba.

Többé nem engedte, hogy férje a megrendelők kívánságára giccseket fessen.

Egyszer benézett hozzájuk Nyárády. Félig kész kép előtt, munkában találta Fehért. Meglepődve állott a kép előtt. Egy szempillantás alatt tisztában volt vele, hogy ez az ember sokkal több, mint egy festető dilettáns. Harminc-negyven kép került elő, Nyárády valami meleg meghatódottsággal nézett rájuk s az emberre, aki alkotta őket. Szereplő politikus egyetlen egy sem volt, aki annyi szeretettel, valóságos rajongással fordult volna minden felé, ami erdélyi, különösen, ami erdélyi magyar. Erdélyi őseinek lelke hibáival és minden erényeivel együtt különös kifejezést kapott ebben az emberben. Ez a lélek ösztönszerűen megérezte, hogy Fehér festményeiben Erdély lelkéből beszél valami. A hegy más képeken is hegy, a folyó ott is folyó, de ezeken a képeken ott lebegett felettük valami kibeszélhetetlen, valami lényeg, valami másutt nem létező. Egyik kép előtt hosszasan állottak. Nyárády elgondolkozva mondta:

— Látja, ez Erdély lelke!

S Nyárády nem az az ember volt, akinél egy ilyen dolog egy elismerő nyilatkozattal abbamaradjon. Telebeszélte az újságírók fejét, beszélt festőkkel, minden valamire való embernek elmondta, hogy egy új magyar művészt fedezett fel.

Néhány hónap mulva Fehér kolozsvári kiállításáról írtak az újságok. Egy képes lap arcképét közölte, dícsérték egyhangulag s nagy jövőt jósoltak neki.

A kiállítás meglehetősen sok pénzt is hozott, szóval teljes sikere volt.

Boldog napok következtek. Fehér mámoros volt. A Művészettel ülte nyilvános nászát. Lelke eddigi vívódásai feloldódtak a beteljesülés diadalmas megenyhülésében, a művész diadalában, aki tudja, hogy győzött a világ felett, mert lelkébe olvasztotta annak egy darabját s másokkal is meg tudja értetni a világ lelkét.

Nyárády megértő örömmel állt melléje, nem engedte, hogy robotoljon, örvendett, hogy kibontakozásában segítette ezt az embert azzal is, hogy válságos napjaiban kenyeret adott kezébe.

Az asszony boldog büszkeséggel pillantott férjére. Különbnek látta őt mindenkinél. Művésznek.

A kisváros furcsa érdeklődéssel nézett rá. Különösnek találták, hogy az az ember, aki életük sodrában velük egy áramlattal úszott eddig, most széles, nagy vizekre evezett, hol más hullámok vernek, más szelek fújnak, mint amiket ők megszoktak.

Érdeklődésükbe később valami irigy, kicsinyes gúny is vegyült. Hogy mer ez az ember más lenni, mint ők?! A varjak ellenszenve volt ez a közéjük került csillogó tollú galambbal szemben.

Ha találkoztak vele, messziről kiáltották:

— Szervusz művész! — s ebben a hangosságban volt valami, ami azt akarta éreztetni, hogy ők ezt az egész históriát nem tartják rendes dolognak.

Az asszony nem engedte, hogy Fehér továbbra is a bankba járjon. Azzal érvelt, hogy a kiállításon úgy is többet szerzett képeivel, mint az egész évi fizetése, minek rontsa hát magát a hivatallal. Éljen egészen a művészetnek. Belement ebbe, mert maga is azt tartotta, hogy az asszonynak igaza van.

A padlás egy jó nagy részét átalakíttatta műteremnek. Mikor a kőművesek és ácsok ott dolgoztak s ő nézte munkájukat, az arra sétáló lódotor felkiáltott hozzá:

— Vigyázz, ecsém! Mirevaló az a kalicka a háztetején? Hagyj békét neki, mert még azt is elrekvirálják!

A műterem elkészült s ő hatalmas lendülettel látott munkához. Néha úgy érezte, hogy a kisváros álmos, kissodrú élete, mint egy szomjas szivacs, kezdi felinni belőle azt a lángoló fluidumot, amit művészi ihletnek neveznek. Ilyenkor még jobban szétszakította azokat a szálakat, amik a város életéhez fűzték. A családján kívül a műterem s a természet maradt meg számára. Óriási gazdagság élete eddigi értékeihez képest.

Egy esztendő mulva új kiállításra készült. Valami olyan alkotással akart a világ elé állani, ami több legyen mint egy kép, ami beszéljen, ami harsogva hirdesse azt a gondolatot, ami évek óta élt benne, folyton keresve a formát, melyben méltóképen jusson kifejezésre. Egy képet akart, ami ne csak kép legyen, hanem beszélő lelke az árnyékba borult erdélyi völgyeknek s a megváltó, életet adó fény felé tornyosodó erdélyi hegyeknek.

Egy tavaszi reggel ő is kikísérte a vasúthoz egy repatriáló barátját. Az állomás szürke falai előtt, fekete kormos vasúti kocsik között állott a távozó család vagonja. A zsúfolt bútorok között dideregve reggeliztek a gyermekek, az asszony könnyes szemmel nézte őket s ruhájukat igazgatta; szétszedett ágyak, mint egy viharba került hajó sziklás partra vetődött roncsai, úgy támaszkodtak a vagon oldalához. A szalón székei olyan siralmasan kopottaknak látszottak, mint egy reménytelen, mindenkitől elhagyott csúf vénleány. A férfi ott állt a vagon előtt, körülötte a búcsúzó barátok tömege. Száraz, égő szemmel nézett a vagon sötét belsejébe s beszélt-beszélt, mintha egy halottat búcsúztatna, akivel mindjárt megindul a sötét vagonkoporsó. Messziről egy mozdony füstje terjengett arra és óriási gyászfátyolként lebegett felettük.

Fehér félrefordította a fejét. Pillantása az állomáson túli hegytetőn állt meg. A nap most ért a tetőre. Mint a kristály, úgy ragyogtak fényben a virágzó kőkénybokrok s a gerincen két fehér tehénnel szántó ember. A fordulónál megállt s a két tehén előtt olyan volt a napsütésben, belemagasodva az égbe, fejével a zenitet érve, mintha az örökké megújuló élet ígérete volna.

A festő rohant a műtermébe. Ez az! Érezte, hogy ez az, amit meg kell festenie. Úgy fogott neki a képnek, mint aki döntő ütközetbe kezd. Heteig dolgozott. A kép sem hagyta magát.

Végre megvolt. Az, amit akart. Egy kép, ami több, mint kép! Alul a sötét gyászmenet a vagonkoporsóval, valami megdöbbenő, könnyfacsaró érzéssel ütötte szíven az embert. De ott volt a hegy s rajta a szántó. Daldalmasan szántva az örök megújulás talaját, a fényből, a ragyogásból úgy nézve le a sötétben lapuló búcsúzásra, mint egy régesrég, elfelejtett, talán sohasem volt, talán csak álmodott gyászmenetre.

Remegő várakozással vitte el ezt a képet is a kiállításra. A megnyitó előtt már írtak róla a lapok, mint ismerőst üdvözölték, aztán megtént? Nem tudott számot adni magának a dolgokról. Ő alkotott volna nyeresége kulturális életünknek — és így tovább, ahogy ilyenkor szokás.

Fehér összeroskadva jött haza a kiállításról. Nem ezt akarta. Mi történt? Nem tudott számot adni magának a dolgokról. Ő alkotott volna jelentéktelent, vagy mások nem tudták meglátni a mű nagyságát?

Volt egy-két hang, mely pedzette a kép mivoltát, de az az egyetemes elragadtatás, ami a nagy művészi siker feltétele, teljesen hiányzott.

A kisváros most már rettenetesen ránehezedett. Seholy egy ember, akivel kibeszélhetné magát, aki lelke szörnyű vergődéseiben óvna őt az összetöréstől.

Az emberek gratuláltak. Ez még rettenetesebb volt. Pedig tudta, hogy jóhiszeműen teszik. Ők nem láttak egyebet, minthogy a lapok megint írtak Fehéről, dicsérték, a szemükben most már kezdett komolyan híres emberré lenni.

Őt pedig porrá emésztette ez a híresség. Szörnyű tudat egy művészeknek, hogy örökre be van zárva a vicinális híresség keskenyvágányú pályájába. Rettenetes érezni azt, hogy akik kalapot emelnek előtte, nem az alkotót tisztelik benne, mert alkotását nem értik, hanem a hírlapok által emlegetett név érdekességének tisztelegnek.

Tompa tétlenségben hetek teltek el. Órákig nézte képét és kétségbeesett percekben úgy hitte, hogy semmi értelme sincs az egésznek.

Nemcsak a képnek, de egész életének nincs értelme. Művészek lenni azért, hogy képei néhány jómódú ház falát díszítsék, hogy elmondják a ház vendégei: „Szép kép, jó kép!“ Nem! Nem ezt akarta! Mikor lelki vajudásai után igazmagára talált, úgy hitte, hogy lelkéből egy darabot átadhat majd az embereknek, meg fogja tudni rázni őket, életük értelmét fogja nekik megmutatni s íme mindebből mi lett?! Fehér Sándor jónevű magyar festőművész Erdélyben, a jó névnek azzal az értelmezésével, amit a Nagyváradtól Gyergyószentmiklósig terjedő hírnév jelent.

Nem magában csalódott. A művészetben való hite ingott meg.

Az asszony a szeretet és a meggyőződés melegével gyógyította, de a hivatás szépségéről, a művészi csalódás tovább serkentő erejéről való beszédek nem sokat értek.

Megérezte ő is, hogy az ura lelke oly mélyen van megsebezve, hogy ezt a sebet nem varrja össze más, csak a visszakapott hit.

A lapok a közelgő pesti tárlatról írtak. Olvasta ezeket a híreket s hirtelen valami nagy elhatározás lett úrrá benne.

— Elviszem a képet Pestre! — mondotta feleségének. Az asszony örömtől ragyogva helyeselte és Fehér, ki azelőtt lassan vitette magát az élet árjával, a kisváros kis embereinek apró-cseprő élethullámaihoz igazította a maga tempóját, most egyenesen a cél felé törve, óriási energiával járt utána a hivatalos engedély megszerzésének, hogy képét kivihesse.

A pesti őszi tárlatra elfogadták képét. Nem is állított ki mást, csak ezt az egyet.

Bódultan állott a zsűri előtt, az ujságírók, híres művészek kíváncsi érdeklődésének tűzében. Nem is tudta, hogy történt, mi történt!

Itt világhírű művészek álltak képe előtt. A megdöbbenés, a csodálat

kiáltása repült el ajkaikról. Ezek egy pillanat alatt meglátták, hogy a kép valóban több, mint egy kép.

A tárlat megnyitóján egy ország szellemi életének színe-java járt zarándokutat a kép elé. A zsúfolt teremben minden szem azt nézte s a kép itt megszólalt. A mult temetése fölött az életes jövőndőt szántó ember, a diadalmas napsütésben himnuszt zengett a szívek muzsikáján.

A művészt üdvözték. Egy szót sem tudott szólni. Nem nézte az ujjongó tömeget.

Fátyolos szemei a képen csüngtek s az megnőtt előtte. A hegy a szántó emberrel mérhetetlen magasságba emelkedett s ő együtt szállt vele, fel-fel, alatta páras ragyogásban tündököltek völgyek, dombok, folyók és a messi-messzi sziklás gerincek.

Az üdvözet elhangzott. A művész állt némán, mindenki őt nézte, az ő szavát várták s ekkor ő a magasból, onnan a szántó mellől, a ragyogásból lekiáltott hozzájuk:

— Győztél Erdély! Diadal! Diadal!

Sipos Domokos.